

O výstave Pravnianska výšivka

About the exhibition 'Pravnianska výšivka'

Iveta Géczyová

Kontakt / Contact

PhDr. Iveta Géczyová, emeritná pracovníčka Hornonitrianskeho múzea v Prievidzi, Košovská cesta 9, 971 01 Prievidza, Slovenská republika, e-mail: iveta.geczyova@gmail.com

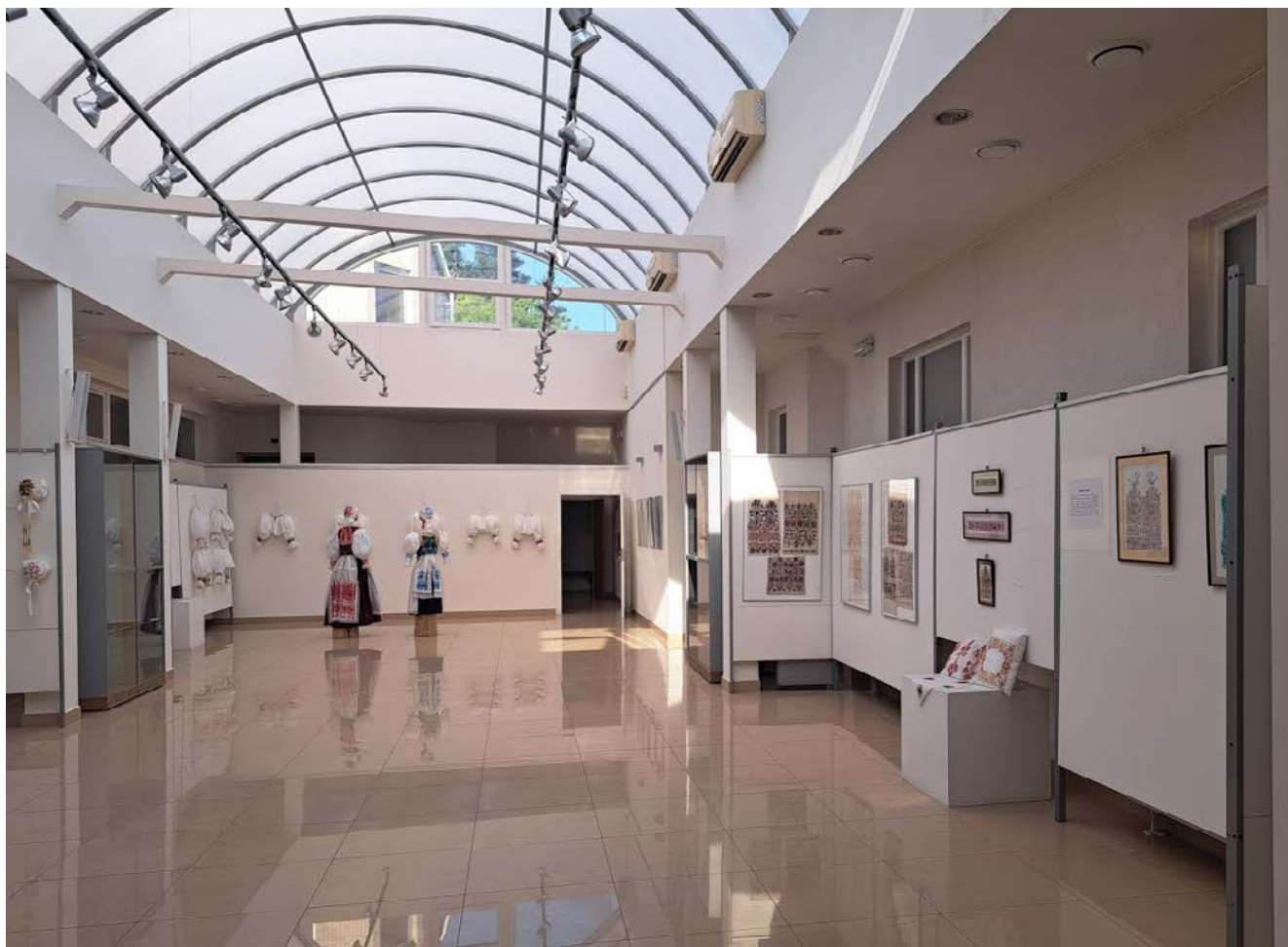
Ako citovať / How to cite

Géczyová, I. (2023). O výstave Pravnianska výšivka. *Etnologické rozpravy*, 30(2), 108-111.

Martina Richter a kolektív: *Pravnianska výšivka* [výstava]. Prievidza: Galéria Regionart, 2023.

Programovú skladbu folklórnych slávností a festivalov organizátori dopĺňajú aj sprievodnými podujatiami a k scénickým vystúpeniam folklórnych zoskupení a jednotlivcov priradujú rôzne formy prezentačných aktivít, neraz s dôrazom na vzdelávací aspekt. Priestor dostávajú odborné prednášky, diskusie, tvorivé dielne, workshopy a iné, pričom dominujú výstavy, často korešpondujúce s hlavnou témou „sviatku“ folklóru. Inak to nie je ani v podmienkach prípravy a realizácie folklórnych slávností na hornej Nitre, ktoré sú od roku 1984 jedným z dominantných podujatí Regionálneho kultúrneho centra v Prievidzi.

Na 37. ročníku Hornonitrianskych folklórnych slávností hlavnú tému rozšírila aj výstava venovaná jednému z osobitých prvkov kultúrneho dedičstva nemeckej minority v Nitrianskom Pravne a v jeho okolí. Výšivka so špecifickými motívami, stvárnením i aplikáciou sa stala základom výstavy *Pravnianska výšivka*. Na prezentáciu v Galérii Regionart v Prievidzi v dňoch 6. – 24. júna 2023 zaradila autorka výstavy Mgr. Martina Richter, Dis. art. práce súčasných výšivkárov, doklady výšivky zo súkromnej zbierky a rekonštrukciu tradičného odievania.

Obr. 1

Pohľad do výstavnej siene Galérie Regionart
Zdroj: archív Martina Richter

Výšivkárske umenie na výstave prezentovali jednotlivci z Nitrianskeho Pravna (Eva Klajberová, Andrej a Martina Richterovci, Anna Richterová), z Lazian (Adela Balážová, Oľga Kmeťová, Marta Rajecká), z Poluvsia (Radka Tarabčíková) a z Pravenca (Katarína Kmeťová, Katarína Krajčíková st.). Zvládnuť umenie plošného ukladania šikmých stehov na plátne s predkreslenými kompozíciami z prevládajúcich florálnych motívov sa učili pod vedením skúsených lektorov v *Klube tradičných textilných techník*, ktorého vznik inicioval v Dome stretávania karpatských Nemcov v Nitrianskom Pravne majster ľudovo-umeleckej výroby Rastislav Haronik, sám znalec tradičného výšivkárskeho umenia. K exponátom od zručných výšivkárov popri zarámovaných obrázkoch s výšivkou prináležali aj odevné kusy, kde sa výšivka pôvodne uplatňovala. Obradové šatky – *dreme* – zdobili pásové kompozície s motívmi srdca, granátového jablka, karafiátu, tulipánu, ružíc a rozmanitých lístkov. Zoomorfne motívy v tradičnej pravnianskej výšivke reprezentoval vtáčik s halúzkou v zobáku. Vtáčik býval zobrazený často s korunkou na hlave, čo vedie k domnienke priradenia motívu k pávovi, ktorého podoba symbolizuje Krista, nesmrteľnosť a raj, ale aj pýchu a prepych. Zobrazovanému pávovi však chýba „chvostová vlečka“ z dlhých pier s „pávim okom“, a tak sa viacerí „znalci“ pravnianskej výšivky prikláňajú iba k vtáčikovi, ktorému sa prisudzuje symbol slobody, voľnosti a nevinnosti. Obe formy – vtáčik i páv – bývajú stvárňované aj dnes. Precíznu výšivku s motívmi v pásoch reprezentovali na

výstave i *obalky* z rukávco (úzky pás textílie, do ktorého sa zriasil rukáv a ku ktorému sa našívala ešte čipka) z tradičného odevu žien v dedinách v okolí Nitrianskeho Pravna. V minulosti táto výšivka zvyčajne bývala v dvoch farbách (modrá a zelená, žltá a červená apod.) a z motívov sa uplatňovali srdce, tulipán, hyacint, vtáčik a vetvičky s lístkami. Bez čepcov z bieleho plátna s vyšívaným dienkom a *ťapkami* by výpočet z tvorby súčasných výšivkárov nebol úplný. Súčasná výšivka z čepcov sa vyznačuje použitím ústredného motívu, okolo ktorého sa skladajú ostatné motívy používané aj pri výzdobe iných odevných súčiastok. Z farebnosti sa využívajú jedna, dve či tri farby, čo platí aj pri *ťapkách*, ktoré zakončujú bočné diely čepca – *stránky*. Prezentované práce výšivkárov neostávajú skryté v truhliciach a pred zrak súčasníkov sa dostávajú pri vystúpeniach folklórnych skupín, ktorých členmi sú viacerí prezentovaní tvorcovia.

Autorka výstavy poskytla priestor na konfrontáciu súčasnej tvorby so zachovanými odevnými časťami zo súkromnej zbierky Rastislava Haronika z Nitrianskeho Pravna – Vyšehradného. Popri bohatých kompozíciách výšivky na obradových šatkách (viaceré z konca 19. storočia) nechýbali ani vyšívané dielce čepcov a *ťapky*. Potvrdením výzdoby pri súčasnej rekonštrukcii ženských rukávco bolo vystavenie niekoľkých pôvodných *obalkov* i *obojkov* – lemovaní krčného výstrihu tejto súčasti odevu. Výzdoba *obojka* sa prispôbovala jeho šírke a zvyčajne sa skladala z jednoduchých motívov – vetvičiek s lístkami, malých rožkov i drobných kvietkov. Výrazným obohatením tejto časti výstavy boli pôvodné *obalky* s výšivkou zo záster. Tradičné zástery sa zvyčajne zhotovovali z dvoch širok textílie a po zriasaní sa horný okraj všil do nevelkého pásu rovnakej textílie – *obalku*. Výzdoba *obalku* obsahovala motívy tulipánov, ružíc, vtáčikov, pričom väčšie plošné motívy zdobilo šachovnicové ukladanie výšivkovej nite ako i pri ostatných súčiastiach odevu. Prezentované súčasti zo zbierky Rastislava Haronika korešpondovali s motívmi v tvorbe súčasných výšivkárov. Potvrdili však niektoré rozdiely medzi pravnianskymi výšivkárkami a výšivkárkami z okolitých dedín v Hauerlande. Chýbajúca zručnosť výšivkárky z dedinského prostredia sa prejavila v miernej deformácii siluety vtáčika či páva a poznačila i zmeny motívov vo výšivke. Nedostupné hodvábné nite nahrádzali bavlnkami podobnej farebnosti.

Popri obrazovo-textovej dokumentácii, v ktorej autorka poskytla podrobný opis výšivky i tradičného odevu mužov a žien, mali návštevníci výstavy možnosť vidieť rekonštrukciu tradičného ženského odevu z dvoch obcí Hauerlandu. Pri jeho rekonštrukcii sa tvorcovia usilovali v plnej miere rešpektovať skladbu, strih, postup i výzdobu a podľa možností aj použitie zodpovedajúceho materiálu pri zhotovení jednotlivých odevných súčastí, čo sa im podarilo. V tejto časti výstavy bol prezentovaný ženský odev z Nitrianskeho Pravna z konca 19. storočia a z rovnakého obdobia pochádzala i rekonštrukcia ženského svadobného odevu z Poluvsia.

Realizovaním výstavy *Pravnianska výšivka* organizátori upriamili pozornosť na jeden z významných prvkov kultúrneho dedičstva hornej Nitry a ako uviedla Mgr. Oľga Danglová, CSc. kurátorka výstavy, v texte bulletinu: „...nesporne patrí k jedným z najkrajších výtvorov výšivkového umenia na Slovensku“ (Danglová, 2023: 3).

Obr. 2
Rekonštrukcia tradičného ženského odevu
Zdroj: archív Martina Richter

Referencie

Danglová, O. (2023). Výstava tradičnej výšivky z okolia Nitrianskeho Pravna. In Ľ. Husková (Ed.), *Pravnianska výšivka* (s. 3). Prievidza: Regionálne kultúrne centrum v Prievidzi.

Richter, M. a kol. (2023). *Pravnianska výšivka* [výstava]. Galéria REGIONART, Regionálne kultúrne centrum v Prievidzi, Prievidza, Slovenská republika.